

רוצה בקיומו (עבודה זרה לב)

גליון 464

איתא במשנה בדף כט: אלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואיסורן איסור הנאה היין והחומץ של עכו"ם שהיה מתחילתו יין וחרס הדרייני. ובגמ' בדף לב. מאי הדרייני, אמר רב יהודה אמר שמואל חרס של הדרייני קיסר. כי אתא רב דימי אמר קרקע בתולה היתה שלא עבדה מעולם, עבדה ונטלה, ורמי ליה לחמרא בגולפי חיורי ומייצי להו לחמרייהו ומתברי להו ודרו בהדייהו, וכל היכא דמטו תרו להו ושתי וכו'. הגוים הכינו יין חזק מאד והניחו אותו בכלי חרס חדשים, והם בלעו הרבה יין. ושברו הכלי לחתיכות. והיו לוקחים אותן בדרך ושורים חתיכה במים, ויצא היין למים, ונהיה להם יין מזוג חזק. וחרס זה אסור בהנאה. איבעיא להו מהו לסמוך בהן כרעי המטה, רוצה בקיומו ע"י דבר אחר שרי או אסור. ת"ש דר"א ורבי יוחנן חד אסר וחד שרי. ופירש"י ע"י דבר אחר, ישראל רוצה בקיומו של יין נסך ולא בשבילו אלא בשביל החרס ולסמיכה, עכ"ל. ולכאורה אין לו צורך ביין כלל אלא הוא רוצה להשתמש באותו חרס שהוא במקרה מלא ביין, האם זה נחשב שמשמש ונהנה מן היין או לא.

ובהמשך הגמרא הקשו מברייטא שנודות של עכו"ם אסור לעשות מהן שטיחין לחמור. חזינן דרוצה בקיומו ע"י דבר אחר אסור. ורבא יישב דדוקא בכה"ג אסור שמא יבקע נודו ויטלנו ויתפרנו על גבי נודו, שאז ייצא ששם יינו בתוך עור שיש בו בליעות של יין עכו"ם ולכן אסור אבל לולא זה רוצה בקיומו מותר. ולמ"ד רוצה בקיומו אסור למה מותר למכור קנקנים של גוים. אמר לך התם ליתיה לאיסוריה בעיניה הכא איתיה לאיסוריה בעיניה. ולכאורה למסקנת הסוגיא כל האיסור של רוצה בקיומו הוא בחרס הדרייני ששם ניכר היין שבתוכו דהא כששורין אותו במים נהפך ליין משא"כ בסתם קנקנים שאינם בלועים כ"כ אין זה נחשב שמשמש ונהנה מן היין שבתוכם.

וכל זה לפי הגירסא שלנו בגמ' שהקשו ומאי שנא קנקנים ותירצו דשם ליתיה לאיסורא בעיניה, ולכן יוצא שרק בחרס הדרייני אסור אבל בתוס' הביאו גירסא אחרת בגמ' שלא הקשו מקנקנים. ולפי"ז לא כתוב במסקנת הגמ' שבקנקנים אין איסור להנות. (עיי"ש).

ובחי' הרמב"ן כתב ופריק רבא לכ"ע התם טעמא מאי משום שמא יבקע נודו וקם ליה תירוציה דרבא א"נ לשטיחין כמאן דאיתיה לאיסורא בעיניה דמי דהעור מתקשה ביין שעמד בו הרבה ומהני לשטיחין וניכר הוא דומיא דחרס אדרייני שבליעת היין גדולה שבו מסייעת בסמיכת כרעי המטה שלו הילכך נודות העכו"ם וקנקניהם אינם אסורים בהנאה ורוצה בקיומן מותר. למד הרמב"ן פשט אחר בגמ' דהכא איתיה לאיסוריה בעיניה לא קאי על חרס הדרייני בלבד אלא על השטיחין שרק כעין זה נחשב רוצה בקיומו כי היין מועיל להקשות את העור וכמו בחרס הדרייני שהיין מסייע בסמיכת כרעי המטה שלו.

ולפי"ז יוצא שהגדרה של רוצה בקיומו ע"י דבר אחר אינו שרוצה בשימוש החרס ואינו צריך ליין אלא שבאמת צריך ליין אלא שאינו צריך ליין בתור יין לשתות אלא בתור שהוא מחזק את החרס או השטיח. ובחי' חתם סופר כתב דהך רוצה בקיומו לאו דוקא כבשמעתין שרצו בקיומו של יין נסך שאם יתמצה היין מדופני החרסים יכלו ויפלו החרסים ולא יסמכו כרעי המטה, זה בודאי מקרי רוצה בקיומו אלא גדולה מזה לקמן סה: ולא ניצטרו זיקי שאינו רוצה בקיומו של יין כלל אלא בקיומו של כלי שהיין כנוס בהם (עיי"ש). הרי שלמד החת"ס כעין הרמב"ן שהמציאות של החרס לסמוך בו כרעי המטה היינו בעזרת היין.

אמנם ברבינו חננאל בסוגיא כתב מהו לסמוך באותם החרסים שכבר שרו במים אותן ולא נשאר בהן כלל יין כרעי המטה, רוצה בקיומו של יין של עכו"ם ע"י דבר אחר הוא והוא החרש, שרי אותו החרש עכשיו או אסור. וצ"ע למה שיהא אסור אם כבר נפלט כל היין ממנו אבל עכ"פ חזינן שההנאה שלו היא מהחרס עצמו בלי היין. וע"כ למד שהיות והחרס נהיה כחתיכת יין אז נשאר באיסורה גם לאחר שהיין יצא ממנו.

והנה בתוס' כתבו דיש פוסקים דצריך לזהר שלא לעשות שום תשמיש בכלים הבלועים חמץ בפסח משום דהוי רוצה בקיומו ע"י דבר אחר. אבל אינו נראה לר"ת מדקאמר ליתיה לאיסורא בעיניה וכו' משמע היכא דליכא איסורא בעיניה לא מיתסר בהנאה. ומכאן פסק ר"ת דקדירות הבלועות מבשר בחלב ע"י שנתבשל בהם שמותר להשים בתוכן דבר יבש כגון תבואה, וכן קדירות האסורות משום חמץ בפסח מותר לתת לתוכן דבר יבש אבל דבר לח לא. מבואר בתוס' שבעצם שייך האיסור של רוצה בקיומו בכל איסורי הנאה כגון חמץ בפסח ובשר בחלב רק דהיות ומסקנת הגמ' לפי גירסתינו היא שאסור רק היכא דאיסורא בעיניה לכן אין לאסור להשתמש בכלים שבלעו דרך דומיא דחרס הדרייני אסור.

והקשה בקהלות יעקב (סי' טו אות א) דמתבאר מדברי התוס' דדין רוצה בקיומו הוא בכל איסורי הנאה. ובדף סד. פירש רש"י ז"ל (בד"ה ורבנן) שיסוד איסור רוצה בקיומו ביין נסך לפי דישראל מצווה לבטל ע"ז, ורוצה בקיומו הוי כמקיים והרי אסור לקיים ע"ז ותקרובות. והוכיח שם מהסוגיא שאפי' שאין שם איסור הנאה כלל בכל זאת אסור וא"כ אין זה שייך כלל לשאר איסוה"נ שאין בהן מצוה לבערן כמו בשר בחלב ואפילו חמץ בפסח דאית ביה מצות תשבייתו מ"מ הבלוע בכלים א"צ ביעור דהא אנחנו מקיימים כלים של חמץ, וא"כ לכאורה לא שייך בשאר איסוה"נ ענין רוצה בקיומו.

וכתב ונראה פשוט דיש כאן שני עניינים של רוצה בקיומו דבפרק בתרא מיירי שאינו נהנה ממנו (כגון שמקבל כסף כדי לרוקן כלים של יין שאינו נהנה מעצם היין אבל הוא רוצה שיהיה קיים כדי שיוכל לשפוך ולהרויח) וכל כה"ג לא נקרא נהנה מן האיסור וכל הנידון הוא שרוצה בקיומו היינו כמקיים אבל בדף ל"ב לא דיינינן כלל מדין ביעור אלא מדין נהנה דהוי מדרבנן כעין נהנה מהאיסור כיון שנהנה מדבר אחר הקשור בקיומו. ואם מחמירין בכה"ג יש להחמיר גם בשאר איסורי הנאה.

והא דלא דיינינן בדף ל"ב מצד מצות ביעור ע"ז כי ביין שאינו בעין אין מצוה לאבדו. אך בחרס הדרייני שנחשב שאיסוריה בעין צ"ע למה אינו אסור מצד מצות ביעור. ואולי מיירי בגוונא שאין בידו לאבדן, וצריך בירור, עכת"ד. מבואר בקה"י שהנידון בסוגיין הוא דהוי כנהנה מן האיסור.

אמנם בהגהות חשק שלמה הביא בשם הר"ן דאיסור רוצה בקיומו לא שייך רק בדבר שמצוה לבערו, ולכן בחמץ של ישראל אסור אבל בחמץ של גוי אין איסור. אבל התוס' הזכירו גם בשר בחלב וכו"ל. גם בחי' החתם סופר כתב דלא אמרו אלא באיסור הנאה שמצוה לבער מן העולם כמו ע"ז או חמץ בפסח.

ובשו"ת רדב"ז (ח"א סי' רמ) כתב והוי יודע דאע"ג דחמץ בפסח אסור בהנאה לא אמרו רוצה בקיומו אסור אלא גבי יין נסך לבד אבל בשאר איסורי הנאה לא אמרו. הרי שנקט שאפי' בחמץ אינו נוהג.

ולפי הר"ח בסוגיין דאירי בחרס שכבר יצא ממנו כל היין לכאור' אין בו יותר שום מצוה לבער. וע"כ האיסור הוא משום שנהנה וחדש הר"ח שהיות ונאסר החרס כחתיכה דאיסורא הוא נשאר אסור תמיד.

ובמנחת יעקב (על תורת החטאת סי' פה אות טו) כתב דשיטת הטור שאסור להשכיר כלי חמץ לגוי שישתמש בו בחמץ כי חמץ בפסח חמור דאפי' משהו אסור בהנאה ואע"פ שאין האיסור בעין משום דרוצה בקיומו משא"כ בשר בחלב וכן סתם יינם דאינם אסורים בכלשהו היכא דליתא בעינא מותר להשתמש בכלי. הרי שלמד שהאיסור הוא איסור הנאה ולכן בחמץ יש להחמיר בו יותר.

והנה הירושלמי בערלה (פ"ג ה"א) הסתפקה בבגד שנצבע בקליפי ערלה האם אפשר לסמוך בו כרעי המטה כמו בחרס הדרייני. ואומרת שם הגמ' שאפי' למאן דמתיר בחרס אוסר כאן כי שם האיסור אינו בעין וכאן הוא בעין, שהצבע ניכר לעין. חזינן שהדין רוצה בקיומו שייך בשאר איסורי הנאה. אלא דיש לדון דהא ערלה היא מן הנשרפין ואולי מחמת כן נחשבת כחייבת בביעור.

אבל נראה דאינו כן דהא בקהלות יעקב (פסחים סי' יג) ביאר דבשאר איסוה"נ אין האיסור מחמת החיוב לשרוף אלא להפך, הדבר אסור ויש מצוה לשורפו. אבל בחמץ יש מצוה לבער בלי קשר לאיסוה"נ שבו (עיי"ש). וממילא י"ל דבחמץ וע"ז שיש חיוב לבער, אם רוצה בקיומם עובר באיסור אבל בערלה אין איסור ברוצה בקיומו כי אין כאן חפצא שחייבים לבער מצד עצמותו. ואם אומרת הירושלמי שיש איסור בערלה ע"כ דהאיסור הוא מפני שנחשב נהנה ולא מחמת האיסור הכתוב בסוגיא דף סד.